НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Универзитета у Београду - Правног факултета, донетој на седници од 28. септембра 2026. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Љубомира Тинтора под насловом: **„Одговорност државе за климатске промене у међународном праву“**.

У том својству, Наставно-научном већу подносимо

РЕФЕРАТ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1.Подаци о кандидату

Љубомир Тинтор је рођен 23. јануара 1994. године у Бања Луци. Основну школу Ослободиоци Београда завршио је 2009. године као ђак генерације и носилац дипломе „Вук Караџић“. Све четири године на друштвено-језичком смеру у Првој београдској гимназији завршио је са одличним успехом. Правни факултет Универзитета у Београду уписао је 2013. године и завршио је 2017. године са просечном оценом 9,57. Током студирања на основним студијама, све четири године био је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, и носилац стипендије „Доситеја“ Министарства омладине и спорта Републике Србије за 2017. годину. Мастер студије је уписао 2017. године и завршио 2018. године са просечном оценом 10.00. Звање мастера права стиче одбраном тезе под насловом „Особе са инвалидитетом и проблем приступачности“, пред комисијом у саставу проф. др Ивана Крстић и проф. др Бојана Чучковић. Докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду уписује 2019. године. Испите је положио с просечном оценом 9,83.

Као стипендиста Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије од јуна 2020. до августа 2023. године био је укључен у рад Института за међународну политику и привреду, где се бавио научно-истраживачким радом под менторством проф. др Драгољуба Тодића.

Објавио је преко 20 научних радова на енглеском и српском језику. Учествовао је и излагао на више међународних и домаћих научних конференција. Похађао је

различите курсеве и семинаре попут „Школе људских права Војин Димитријевић 2018“, „Специјалистичког курса о међународном избегличком праву“ у организацији UNHCR, Института за хуманитарно право у Сан Рему и Правног факултета Универзитета у Београду 2023. године, „Зимске школе међународних односа Института за међународну политику и привреду“ и курса „Међународни и европски стандарди у области азила и миграција и њихова примена и релевантност за Републику Србију“. Током 2024. године успешно је завршио интензивни курс о европским интеграцијама “European Integration: History, Future & Current Topics“ у организацији Европа института Универзитета у Цириху, Швајцарска.

За рад под називом „Утицај вештачке интелигенције на положај особа са инвалидитетом“ освојио је 3. награду на наградном конкурсу Др Стефан Андоновић (1991-2021) – Правни оквир вештачке интелигенције – потенцијал и ризик у будућности за 2024. годину. Добитник је награде „ Др Дамјан Татић - визија за будућност“ за изузетан допринос остваривању људских права особа са инвалидитетом коју додељује Национална организација особа са инвалидитетом уз подршку Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије.

Током 2025. и 2026. године био је члан радне групе за израду нацрта Закона о евиденцији и регистру особа са инвалидитетом и члан тима који је припремио студију примене препорука Комитета за права особа са инвалидитетом. Ова студија ће послужити Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог за извештавање Европске комисије по питању испуњености услова за приступање Србије ЕУ и као путоказ даљим реформама потребним за имплементацију Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом.

Од 01.09.2023. године запослен је на Институту за упоредно право у звању истаживач сарадник. Говори енглески и француски језик. Особа је са инвалидитетом.

Кандидат је у досадашњој каријери објавио следеће научне радове:

1. „Реформа метода рада Савета безбедности Уједињених нација“, *Међународна политика*, бр. 1179-1180, 2020, 178-199.

2. „Значај случаја Ургенда за развој климатских парница на подручју Европе“, *Страни правни живот*, Институт за упоредно право, бр. 2/2021, 249-265.

3. „ Директиве у правном систему Европске уније и њихов пренос (транспозиција) у правне системе држава чланица“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, бр. 75, 2021, 53–71, коаутор проф. др Драгољуб Тодић.
4. „Право особа у потреби за међународном заштитом на јединство породице - (не)уједначен приступ Европског суда за људска права“, *Ревија за правну, политичку и социјалну теорију и филозофију –Еудаимониа*, бр. 5, 2021, 117-141.
5. „Перспектива екоцида као међународног кривичног дела“, *Зборник радова 34. Сусрета Копаоничке школе природног права – Слободан Перовић,* Том I, 2021, 275-292.
6. „Субјективитет природе у међународном праву- између фикције и реалности“, *Страни правни живот*, Институт за упоредно право, бр. 2/2022, 305-325.
7. „Право на чист ваздух у праву Европске уније“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, бр.77-78, 2022, 255-276.
8. “Intersectional Discrimination of Women with Disabilities and Legal Regime of Environmental Protection”, Ljubinka Kovačević, Marco Evola, Dragica Vujadinović (eds.), *Intersectional Discrimination of Women and Girls with Disabilities and Means of their Empowerment,* Faculty of Law University of Belgrade, Belgrade, 2022, 95-114.
9. “The Global Tasks of the United Nations Environment Program (UNEP) and Its Cooperation with Serbia,“ *International Organizations: Serbia and Contemporary World,* Duško Dimitrijević, Toni Mileski (eds.), IIPE, Belgrade, 2022, Vol I, 233-247.
10. „Право на чисту и здраву животну средину - домети и ограничења људског права у настајању”, *Harmonius-Journal of Legal and Social Studies in South East Europe,* 2022, 313-334.
11. „Рат у Украјини као изазов Заједничком европском систему азила“, *Европско законодавство,* Vol. 22, No. 83, 2023, 235–257.
12. „Међународна одговорност државе у дигиталном (сајбер) простору“, *Српски годишњак за међународно право*, Душко Димитријевић (ур.), Српско удружење за међународно право, Београд, 2023, 270-293.
13. „Утицај климатских промена на права и положај деце“, *Harmonius-Journal of Legal and Social Studies in South East Europe,* 2023, 354-378.
14. „Положај деце из истополних заједница у праву Европске уније“, *Европско законодавство,* бр. 86, Институт за међународну политику и привреду, 2024, 243-262.

15. “The Impact of Climate Change on State Sovereignty“, Jelena Kostić, Valentina Randaldi, Augusto Sinagra (eds.), *From National Sovereignty to Negotiation Sovereignty-‘Days of Law Rolando Quadri’,* Institute of Comparative Law Belgrade and University Niccolò Cusano Rome, 2024, 297-315.
16. “Human Rights and Artificial Intelligence – International Public Law and Constitutional Aspects“, In: *Regional Law Review*, Institute of Comparative Law, Belgrade, 2024, 169-178, коаутор др Милош Станић.
17. „Значај признања права на приступ интернету као људског права“, *Међународна политика,* Vol. 75 No. 1192, Институт за међународну политику и привреду, 2024, 599-620.
18. „Савремена пракса признања држава – између права и политике“ *Српски годишњак за међународно право*, Душко Димитријевић (ур.), Српско удружење за међународно право, Београд 2024, 464-493.
19. „Пословна способност као основа за квалитетан живот особа са инвалидитетом: међународни инструменти и пракса Европског суда за људска права“, *Правни хоризонти,* Правни факултет Универзитета у Нишу, Година VII, Број 9, 2024, 105-122, коаутор др Александра Рабреновић.
20. “Supported Decision-Making for Persons with Intellectual Disabilities – What Is a Way Forward?“, конференција “Свакодневни живот особа са инвалидитетом – између прокламоване инклузивности и културе приступачности”, Факултет политичких наука Универзитета у Бања Луци, *Друштво и политика*, бр. 5, 2024, 85-100. коаутор др Александра Рабреновић.
21. „Могући правци реформе правила ФИФА о игрању за репрезентацију“, *Српски фудбал – упоредноправни изазови и перспективе IV,* Милош Станић (ур.), Институт за упоредно право, 2024, 169-182.
22. “Execution of the European Court of Human Rights Judgments Related to Rights of Persons with Disabilities: Two Steps Forward, One Step Back?”, *EU and Comparative Law Issues and Challenges,* 2025, 373-390, коаутор др Александра Рабреновић.
23. „Утицај вештачке интелигенције на положај особа са инвалидитетом“, у Јелена Ћеранић Перишић, Мирјана Глинтић, (ур.), *Прилагођавање правног оквира друштвеним и технолошким променама са посебним освртом на регулисање вештачке интелигенције,* Институт за упоредно право, 2025, 73-91.

24. „Вештачка интелигенција, њена примена у фудбалу - правни аспекти“, у Милош Станић (ур.), *Српски фудбал – упоредноправни изазови и перспективе V*, Институт за упоредно право, 2025, 169-178, коаутор др Милош Станић.
25. „Акциони план ЕУ за људска права и демократију (2020-2027) – између циљева и резултата“, *Европско законодавство*, Институт за међународну политику и привреду, бр. 94-95, 2026, 393-413.

1.2.Подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата Љубомира Тинтора под називом „Одговорност државе за климатске промене у међународном праву“ садржи 398 страна основног текста, и обликована је у складу са важећим Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду од 13.11.2019. године (формат А4, маргине 20mm, проред подешен на 1, фонт *Times New Roman*, величина писма основног текста 12 типографских знакова).

Дисертација је написана на српском језику те садржи насловну страницу на српском и енглеском језику, страницу са информацијама о ментору и осталим члановима комисије за одбрану докторске дисертације, по једну страницу са сажетком докторске дисертације на српском и енглеском језику, једну страницу са изјавама захвалности, шест страница садржаја, 55 страна коришћене литературе и других извора, 306 библиографских јединица и 707 осталих извора, укупно 1013 референци на српском, хрватском, енглеском и француском језику, биографију на српском језику, те изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу (укупно 5 страна).

Докторска дисертација је подељена на увод, осам супстанцијалних поглавља и закључна разматрања. Након увода прво поглавље носи назив „Климатске промене и њихови узроци и последице“, наслов другог поглавља је „Примарна правила међународног права о промени климе“, трећег је „Одговорност државе за штету изазвану климатским променама – изазови у примени класичних правила“, четвртог „Мека одговорност за климатске промене – ефикасност механизама усклађености предвиђених климатским уговорима“, наслов петог поглавља је „Судски механизам за решавање међудржавних спорова који се тичу штете изазване климатским променама“, а назив шестог поглавља је „Одговорност државе за кршења људских права проузрокована климатским променама“. Након шестог поглавља, седмо поглавље носи назив

„Одговорност Европске уније и држава чланица за извршење обавеза проистеклих из права Европске уније у погледу сузбијања климатских промена“, осмо „Србија и одговорност у области климатских промена“, након чега следе закључна разматрања. Под посебном одредницом дат је списак коришћене литературе.

У складу са Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду од 20.06.2018. године, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ проверила је оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. Индекс сличности износи 8%.

Менторка проф. др Бојана Чучковић дала је позитивну оцену оригиналности докторске дисертације утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитата, личних имена, библиографских података о коришћеној литератури и тзв. општих места и података.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања докторске дисертације је целовито и систематско проучавање одговорности државе за климатске промене из перспективе међународног права. Истраживање обухвата теоријске основе овог правног института, међународни нормативни оквир, као и праксу међународних и националних судова. Питање одговорности државе за климатске промене у међународном праву се у дисертацији сагледава као сложена целина у којој се преплићу правила о заштити животне средине, општи режим међународне одговорности, људска права и механизми решавања међународних спорова. Полази се од тога да климатске промене представљају специфичан изазов за традиционалне концепте међународног права, јер су њихови узроци распоређени између великог броја држава и других актера, док последице превазилазе границе држава које доприносе емисијама. Због тога је испитан, не само садржај обавеза држава у области климатских промена, већ и могућност примене постојећих правила о међународној одговорности на њихову повреду.

Једно од основних питања истраживања односи се на обавезу држава да спрече или ограниче штету насталу услед климатских промена, као и на последице које настају онда када таква штета више не може бити избегнута. У том смислу разликују се мере усмерене на смањење узрока климатских промена, пре свега ограничење емисија гасова са ефектом стаклене баште, од мера прилагођавања које су усмерене на непосредно смањивање последица климатских промена. Ова разлика је значајна и са становишта одговорности, јер је потребно утврдити када држава испуњава своју обавезу

предузимања одговарајућих мера, а када њено поступање или пропуштање може представљати основу за међународну одговорност.

Посебан проблем представља климатска штета која, упркос предузетим мерама, остаје неизбежна. Поставља се питање да ли се за такву штету може захтевати компензација и, ако је то могуће, како се одређују њен обим и одговарајући облик накнаде. Ово питање не може се посматрати изоловано од општег режима међународног права, јер правила о накнади штете и последицама повреде међународне обавезе имају значај и у оквиру посебних климатских режима. Истовремено, чињеница да обавезе држава у значајној мери имају карактер обавезе понашања, а не циља отвара дилему о томе под којим условима пропуст у предузимању одговарајућих мера може довести до међународне одговорности.

Глобална природа климатских промена додатно усложњава питање расподеле одговорности. С обзиром на то да су климатске промене резултат кумулативног деловања различитих држава, размотрено је да ли се одговорност може приписати појединачној држави или се терет последица мора посматрати у ширем оквиру међународне заједнице. На ова питања надовезује се анализа општег режима одговорности држава. Циљ дисертације је био испитати у којој мери класична правила о одговорности државе могу да се примене на климатске промене и да ли су довољно флексибилна да обухвате специфичну природу климатске штете. Традиционални модел одговорности претпоставља релативно јасну везу између поступања одређеног субјекта, повреде међународне обавезе и настале штете. Код климатских промена та веза је знатно сложенија. Примарне норме нису увек довољно прецизне, број актера је велики, а штета може настајати као последица кумулативног деловања активности које се одвијају у различитим државама и током дужег временског периода.

Посебно важно питање представљају узрочност и приписивост. Чињеница да емисије различитих држава заједно доприносе глобалном загревању отежава утврђивање односа између понашања конкретне државе и одређене последице. Истовремено, потребно је разграничити одговорност за повреду међународне обавезе од питања одговорности за саму штету. У том смислу разматра се и могућност да се климатска одговорност заснива на класичном концепту међународног противправног акта, али и могућност примене правила која се односе на штету насталу услед активности које саме по себи нису забрањене међународним правом.

Важан део истраживања представља питање начина на који се климатски спорови могу решавати пред међународним судовима и арбитражним трибуналима. Посебна

тешкоћа произлази из чињенице да је за успостављање надлежности међународних судских органа у великом броју случајева потребна сагласност држава. Поред тога, климатске промене се често посматрају као питање политике држава у којој оне имају потпуне дискреционе оквире, а не питање међународног права. Због тога је значајно утврдити под којим условима климатски спор може добити правну, а не само политичку димензију.

Посебан значај има питање учешћа трећих држава у климатским споровима. С обзиром на то да је климатска штета последица деловања већег броја држава, постоји могућност да би одлука суда у спору између две државе непосредно захватила интересе других држава које нису странке у поступку. Због тога је потребно размотрити границе судске надлежности и питање да ли постојећа правила могу да обезбеде делотворно решавање спорова који су по својој природи такви да дирају у интересе ширег круга држава.

Арбитража се такође посматра као потенцијални механизам за решавање будућих климатских спорова. Међутим, постојећи арбитражни оквир није посебно прилагођен специфичностима климатских спорова. Ово питање добија додатну тежину имајући у виду да климатске промене већ доприносе продубљивању социјалних, економских и међудржавних конфликата, нарочито у осетљивим регионима. Због тога се поставља питање да ли постојећи систем располаже довољним инструментима за решавање спорова који могу постати све чешћи са интензивирањем климатских последица.

У оквиру истог проблема анализира се и положај појединаца и група у климатским споровима. Посебно је значајно питање да ли појединци могу да захтевају заштиту од сопствене државе због недовољног деловања у области климатских промена, као и да ли могу да захтевају накнаду од стране државе чије активности доприносе настанку штете. Разматрање ових питања повезано је са ограничењима која произлазе из правила о јурисдикционом имунитету држава и тешкоћама у доказивању неопходне територијалне везе код штете која по својој природи не познаје државне границе.

Посебан предмет истраживања у дисертацији односи се на везу између климатских промена и људских права. Климатске промене већ утичу на услове у којима се остварују право на живот, имовину, здравље, средства за живот и друга основна права, при чему су последице посебно изражене у државама и заједницама са мањим капацитетима за прилагођавање. Због тога је потребно утврдити у којој мери постојеће норме међународног права људских права могу послужити као основ за утврђивање

одговорности држава и које конкретне обавезе државе имају у условима климатских ризика.

Климатске промене истовремено отварају и питања која се тичу политичких права и самог опстанка појединих држава. Пораст нивоа мора и могући губитак делова државне територије могу довести у питање услове за остваривање права на самоопредељење и функционисање државних заједница. Поред тога, било је неопходно и посебно испитати положај категорија становништва које су изложене несразмерно већим климатским ризицима и утврдити ко има обавезу да обезбеди њихову заштиту.

Посебан аспект представља питање будућих генерација. Иако њихова права нису изричито формулисана у постојећим међународним инструментима, њихова заштита може се повезати са принципом правичности, међугенерацијске солидарности и правилима међународног права животне средине. Овде се поставља питање како успоставити равнотежу између интереса садашњих генерација и интереса оних које тек долазе, посебно у условима ограничених природних ресурса. У том контексту одговорност државе не односи се само на тренутне последице њеног поступања, већ и на дугорочне последице пропуста у спровођењу климатске политике.

Коначно, предмет истраживања обухвата и утицај Европског зеленог договора на развој ширег режима одговорности за климатске промене. Европски зелени договор представља један од најамбициознијих регионалних приступа смањењу емисија и постизању климатске неутралности. У том контексту важно је испитати да ли су европски механизми, укључујући систем трговине емисијама, довољно свеобухватни и усклађени са међународним климатским режимом. Истовремено се сагледава да ли регионални приступ може имати шири утицај на развој међународних правила и да ли се поједини елементи такве политике могу применити и ван оквира Европске уније.

Предмет и циљ докторске дисертације је и сагледавње правног оквира Републике Србије и нивоа њене усаглашености са међународним обавезама преузетим приликом приступања климатским уговорима.

Сагледано у целини, истраживање повезује питање климатске штете са основним институтима међународног права. Анализа није ограничена на утврђивање постојања обавеза држава, већ обухвата и последице њиховог непоштовања, могућност утврђивања узрочне везе, начине покретања спорова, положај појединаца и других потенцијалних подносилаца захтева, као и однос климатске заштите према систему људских права и регионалним механизмима. На тај начин истраживање настоји да утврди да ли постојећи систем међународног права може адекватно да одговори на

специфичности климатских промена или је, због њихове глобалне и кумулативне природе, неопходно даље развијати постојећа правила одговорности и механизме њиховог спровођења.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање чији су резултати представљени у овој докторској дисертацији пошло је од неколико основних хипотеза, представљених у пројекту докторске дисертације, од којих су све потврђене. Те хипотезе и њихово објашњење биће представљене у наставку.

1) Постоји несразмера између циљева постављених међународноправним режимом климатских промена и стварне спремности држава да извршавају преузете обавезе.

Током истраживања кренуло се од чињенице да када се сагледа историјски развој правног режима климатских промена од првог међународног уговора 1992. године до данас, може се закључити да је главни проблем слабе ефикасности проузрокован тиме што државе нису могле да се договоре око тога колики терет би свака појединачна земља требало да поднесе у борби против климатских промена. Парадокс климатских промена кандидат препознаје у чињеници да државе које су статистички најмање допринеле својим емисијама штетних гасова климатским променама, трпе највеће последице. Кандидат указује на то да су се проблеми Оквирне конвенције Уједињених нација о промени климе огледали у томе што је климатска наука била у зачетку, а правни оквир се заснивао на широко постављеним начелима, као и сувише меко постављеним обавезама. Из тих разлога неке од развијених држава (пре свега САД и Русија) нису биле спремне за правно обавезивање. Поступање држава у пракси приликом испуњавања обавеза из климатских уговора указује на значајан јаз између преузетих обавеза и стварног нивоа њиховог спровођења. Тај јаз није последица искључиво недовољно развијених правних правила, већ је повезан и са политичким, економским и институционалним интересима држава. Посебно је значајно што државе истовремено прихватају потребу за колективним деловањем и настоје да задрже широк простор за самостално одређивање сопствених климатских политика. У том контексту, Париски споразум представља правно обавезујући међународни уговор којим је успостављен сложен оквир за заједничко деловање држава у области климатских промена, али је његова структура истовремено заснована на значајној улози национално одређених доприноса и националних политика. Правна обавезност Споразума, стога, не значи да су

сви елементи климатског деловања држава прописани на исти начин и са истим степеном нормативне одређености. Напротив, његов систем комбинује правно обавезујуће процесне и институционалне захтеве са механизмима у којима државе саме одређују ниво својих националних доприноса. Париски споразум је на тај начин представљао значајан корак у развоју међународног климатског режима, али није отклонио зависност његовог успеха од националног поступања држава. Анализа његовог система деловања показала је да постојање међународно прихваћених циљева само по себи не обезбеђује њихово потпуно и ефикасно остваривање. Управо се на месту на којем се сусрећу нормативни захтеви и стварни пропусти држава појављује питање њихове међународноправне одговорности. Развој климатског права истовремено показује јачање нормативних очекивања и трајно постојање проблема њихове практичне реализације. Климатске обавезе се постепено удаљавају од искључиво политичких обећања и све више добијају карактер правно релевантних обавеза, иако се њихова конкретизација и спровођење у значајној мери и даље ослањају на националне политике и капацитете. Међутим, овај процес није праћен истим степеном спремности држава да прихвате последице сопственог неиспуњавања обавеза. Због тога се тежиште питања одговорности постепено помера ка процени начина на који државе поступају у односу на климатске ризике који су им познати или предвидиви. У том контексту, посебан значај добијају превенција, дужна пажња и поступање у складу са доступним научним сазнањима. Анализа је, стога, потврдила да основни проблем међународног климатског права није више само у недостатку нормативних правила, већ у трајној разлици између нормативно постављених циљева, правне обавезности преузетих обавеза и њиховог стварног спровођења од стране држава.

2) Правила међународног права о одговорности државе нису прилагођена специфичностима које прате утврђивање одговорности државе за штету изазвану климатским променама.

Хипотеза да класична правила међународне одговорности држава нису у потпуности прилагођена специфичностима климатских промена потврђена је анализом услова за утврђивање међународне одговорности у овој области. Традиционални режим одговорности држава у значајној мери полази од могућности да се успостави довољно јасна веза између противправног понашања државе и конкретне последице која је тим понашањем проузрокована. Код климатских промена таква веза је знатно сложенија, јер климатска штета настаје као последица кумулативног деловања великог броја држава и различитих фактора. Због тога се јављају посебне тешкоће у погледу приписивања

конкретног доприноса једне државе укупним климатским последицама. Поред тога, климатска штета има прекогранични и глобални карактер, а њене последице се често испољавају са временским отклоном у односу на радње које су допринеле њиховом настанку. Анализа је показала да се због ових специфичности традиционални концепти противправности, узрочности, приписивости и штете суочавају са ограничењима.

Међутим, та ограничења не значе да је општи режим међународне одговорности неприменљив на климатске промене. Његови основни принципи и даље представљају неопходну основу за процену поступања држава. Проблем се пре свега јавља у томе што њихова примена мора бити прилагођена специфичној природи климатских ризика и штете. У том смислу, анализа показује значај померања тежишта са већ настале штете на обавезе спречавања и смањења ризика од њеног настанка. То омогућава да се питање одговорности не сведе искључиво на утврђивање ко је непосредно проузроковао конкретну штету. Напротив, у центар се поставља питање да ли је држава предузела мере које су се, с обзиром на степен познатог ризика, научна сазнања и њене могућности, разумно могле очекивати. Услед тога се класични режим одговорности постепено допуњује приступима који већу пажњу посвећују превенцији и управљању ризиком. Развој одговорности *sine delicto* додатно показује могућност да се последице опасних активности разматрају и изван традиционалног модела који је искључиво заснован на противправном понашању. На основу целокупне анализе потврђено је да класична правила међународне одговорности остају неопходна полазна основа, али да сама по себи не обезбеђују довољно прилагођен правни оквир за све специфичности климатске одговорности држава.

3) Непостојање чврстих санкција због неусаглашености представља предност *complaince* механизма предвиђеног Париским споразумом.

Хипотеза да одсуство класичних строгих санкција може представљати предност механизма усклађености Париског споразума потврђена је анализом његове институционалне структуре и начина функционисања. Механизам није усмерен на кажњавање држава, већ на олакшавање спровођења и промовисање усклађености са обавезама. Такав приступ одговара природи међународног климатског режима, који захтева дугорочну сарадњу држава са различитим економским и институционалним капацитетима. Уместо санкција, механизам се ослања на транспарентност, праћење, извештавање, институционални надзор и подстицање постепеног побољшања поступања држава. Он тиме не искључује одговорност држава, већ је повезује са процесом постепеног унапређења њиховог поступања и испуњавања обавеза. Такав модел

омогућава да се приликом процене поступања узму у обзир различите националне околности и капацитети, уз задржавање захтева за јачањем климатског деловања.

На тај начин се ствара институционални притисак за унапређење климатских политика, без угрожавања спремности држава да учествују у систему. Ефикасност механизма се, стога, не заснива на принудном кажњавању, већ на комбинацији транспарентности, институционалног надзора и подстицања држава на усклађивање. Стога одсуство строгих санкција не представља нужно слабост, већ може допринети широј прихватљивости и дугорочној функционалности Париског споразума.

4) Учешће Европске уније као стране уговорнице у климатским споразумима има консеквенце по међународну одговорност држава чланица за неиспуњење предвиђених обавеза.

Хипотеза да Европска унија има значајну улогу у обликовању и спровођењу међународних климатских обавеза потврђена је анализом њеног нормативног и институционалног положаја у климатском систему. Европска унија представља специфичног актера јер климатску политику спроводи кроз сложену структуру заједничких и националних надлежности. Та структура омогућава да се међународно преузете климатске обавезе преводе у конкретне нормативне и институционалне захтеве на нивоу ЕУ и њених држава чланица. Истовремено, она отвара питање расподеле обавеза и одговорности између Европске уније и њених држава чланица. Због тога се одговорност у појединим ситуацијама не може посматрати искључиво кроз поступање једног субјекта.

Анализа показује постојање одређене фрагментације и подељене одговорности између ЕУ и држава чланица унутар европског климатског система. Европска унија је кроз своје нормативне инструменте постепено развила сложен систем климатског управљања, у оквиру којег посебан значај имају инструменти усмерени на смањење емисија и остваривање циљева Европског зеленог договора. Њена улога тиме превазилази непосредно спровођење међународних обавеза и обухвата њихово институционално разрађивање и операционализацију. Европски систем показује како регионална организација може деловати као посредник између међународних обавеза и националног спровођења. Та улога има непосредан значај и за питање одговорности, јер се климатски циљеви остварују кроз више међусобно повезаних нивоа власти. Истовремено, овај модел захтева прецизније разматрање односа између обавеза Европске уније и обавеза њених држава чланица. Европски пример показује да се климатска одговорност све више повезује са институционалном структуром унутар које

се обавезе извршавају. Због тога се питање одговорности не може свести само на постојање међународне обавезе, већ обухвата и питање њене расподеле и практичног спровођења. На основу анализе потврђено је да Европска унија представља значајан нормативни и институционални фактор у трансформацији начина на који се климатске обавезе спроводе и повезују са питањем међународне одговорности.

5) Климатске парнице доприносе јаснијим стандардима у погледу успостављања одговорности државе за кршења људских права изазваних негативним ефектима климатских промена.

Пета хипотеза односи се на одговорност државе за кршење људских права. Судски поступци у области климатских промена омогућили су конкретнију примену општих принципа климатског права на поступање конкретних држава. Њихов значај нарочито се огледа у ситуацијама у којима међународни уговори не предвиђају довољно прецизне механизме за утврђивање последица непоштовања климатских обавеза. Кроз своје одлуке судови су постепено конкретизовали стандард дужне пажње и захтеве који се постављају пред државе у условима озбиљних и предвидивих климатских ризика. Истовремено, развој судске праксе указао је на све израженију повезаност климатских обавеза са обавезама у области људских права. Климатске промене се због тога све више разматрају не само као питање заштите животне средине, већ и као питање заштите основних права појединаца и заједница. Посебно је значајно то што судови у различитим правним системима процењују да ли су мере и политике држава у области климе адекватне у односу на научно утврђене ризике. На тај начин се општи захтеви у погледу смањења емисија и заштите климатског система повезују са конкретним обавезама државних органа.

Климатске парнице тако доприносе претварању општих нормативних захтева у конкретније критеријуме за оцену поступања држава. Њихов утицај притом превазилази оквире појединачних спорова, јер судска пракса може усмеравати развој стандарда који ће бити примењивани и у другим поступцима. Истовремено, различити судови заузимају различите приступе питањима дужне пажње, људских права и обима климатских обавеза, што указује на плуралистички карактер савременог развоја климатске одговорности. Одговорност држава се, стога, не обликује искључиво кроз доношење нових међународних уговора, већ и кроз тумачење и конкретизацију постојећих обавеза у судској пракси. Климатске парнице представљају један од механизама путем којих се стандарди државног поступања постепено прецизирају. На основу спроведене анализе потврђено је да су оне значајно допринеле развоју критеријума за процену пропуста

држава са становишта дужне пажње, превенције климатске штете и заштите људских права.

6) Неиспуњавање обавеза у погледу ублажавања климатских промена представља основ за успостављање одговорности државе према садашњим и будућим генерацијама.

Хипотеза да неиспуњавање обавеза у области ублажавања климатских промена може представљати основу за одговорност држава према садашњим и будућим генерацијама потврђена је анализом постепеног развоја међународног климатског права. Климатске промене не производе последице које се исцрпљују у садашњем тренутку, већ стварају ризике чији ће се ефекти испољавати и у будућности. Из тог разлога, питање климатске одговорности има изражену међугенерацијску димензију. Обавезе држава у области ублажавања климатских промена имају посебан значај управо због своје превентивне природе, јер су усмерене на ограничавање будућих климатских ризика и спречавање настанка или погоршања штетних последица.

Неиспуњавање ових обавеза стога није правно релевантно само у тренутку у којем до пропуста долази, већ може допринети повећању вероватноће и интензитета будуће климатске штете. У том смислу, превентивна функција климатског права представља један од кључних елемената за разумевање одговорности држава. Анализа показује да се оцена поступања држава све више повезује са питањем да ли су оне деловале у складу са доступним научним сазнањима и степеном климатског ризика који је у одређеном тренутку био познат или разумно предвидив. Широка научна потврђеност климатских промена и њихових последица постепено сужава простор за оправдавање потпуног нечињења, нарочито у ситуацијама у којима су државама доступне информације о ризицима и мерама неопходним за њихово смањење.

Ипак, потврда ове хипотезе не може се засновати на постојању једног јединственог нормативног правила којим би била успостављена свеобухватна одговорност држава према будућим генерацијама. Њена потврда произлази из постепене еволуције међународног климатског права, у оквиру које се напуштају традиционално схватање граница државне одговорности и приступ који је климатске ризике посматрао превасходно као питање политичке, а не правне одговорности. Савремени развој права све више усмерава обавезе држава ка превенцији, смањењу ризика и поступању заснованом на научним сазнањима. У том процесу интереси будућих генерација

постепено добијају значајније место у процени да ли је поступање државе било адекватно природи и степену климатског ризика.

То, међутим, не значи да је већ успостављен потпуно развијен и јединствен режим међународне одговорности држава према будућим генерацијама. Пре се може закључити да нормативни и судски развој међународног климатског права иде у правцу у којем заштита њихових интереса постаје све израженије правно релевантна. Одговорност државе се стога све више може посматрати кроз питање да ли је држава пропустила да предузме мере које су, имајући у виду доступна научна сазнања и степен познатог климатског ризика, биле неопходне за његово смањење.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација кандидата Љубомира Тинтора, „Одговорност државе за климатске промене у међународном праву“, поред уводних и закључних разматрања, садржи 8 поглавља и списак коришћене литературе.

Прво поглавље има функцију да постави научни и чињенични темељ за каснију правну анализу одговорности држава. Полазећи од тога да се питање међународноправне одговорности не може разматрати без разумевања појаве која представља њен предмет, у поглављу се најпре разматра проблем дефинисања појма климатских промена, а затим њихови непосредни узроци, најзначајније последице и могући облици реаговања. Посебна пажња посвећена је разграничењу појмова климе, времена, глобалног загревања и климатских промена. Ово разграничење има не само терминолошки већ и правни значај. Климатске промене представљају дугорочну и комплексну појаву која се не може свести на појединачне екстремне временске догађаје нити поистоветити са самим повећањем просечне температуре. Указује се и на разлику између ширег научног схватања климатских промена и њиховог нормативног одређења у међународним уговорима. На тај начин се показује да избор дефиниције није само питање научне терминологије, већ и полазна основа за одређивање обима међународних обавеза држава.

У оквиру овог дела разматрано је и питање климатског скептицизма и развоја научних сазнања о антропогеном утицају на климатски систем. Иако се у дисертацији указује на историјско постојање различитих ставова о узроцима и иинтензитету климатских промена, тежиште није на научној полемици као таквој, већ на њеном значају за међународноправно регулисање климатских ризика. Посебно се указује на чињеницу да се климатски режим развија у условима научне неизвесности, али да та неизвесност не може сама по себи бити основ за нечињење држава. У другом тематском делу

поглавља анализира се глобално загревање и улога антропогених гасова са ефектом стаклене баште као основних узрока савремених климатских промена. Указује се на сложеност климатског система и на чињеницу да емисије различитих држава делују кумулативно. Та карактеристика представља један од основних проблема за традиционално схватање одговорности државе, јер се последица не може једноставно повезати са једним извором или једном државом. Климатске промене су, за разлику од типичних случајева прекограничне штете, последица великог броја емисија које се акумулирају током дугог временског периода. Поглавље даље разматра дезертификацију као једну од последица климатских промена, са посебним освртом на деградацију земљишта, смањење доступности воде и утицај на пољопривреду и живот становништва. Климатске промене на тај начин имају и значајне социјално-економске последице. Оне могу продубити сиромаштво, угрозити прехрамбену и енергетску безбедност, повећати неједнакости између држава и створити додатне миграционе притиске. Посебно је важно што последице нису равномерно распоређене: државе које су најмање допринеле глобалним емисијама често су међу најосетљивијим на њихове последице.

На крају поглавља анализирају се два основна правца реаговања на климатске промене, а то су ублажавање и прилагођавање. Ублажавање се односи на смањење или ограничење емисија гасова са ефектом стаклене баште и представља превентивно деловање усмерено на ограничавање будућих климатских промена. Прилагођавање је усмерено на смањење рањивости друштава и екосистема на последице које више није могуће у потпуности избећи. У поглављу се указује да се међународна климатска политика дуго више ослањала на ублажавање него на адаптацију, иако оба приступа имају суштински значај.

Основни закључак овог поглавља јесте да специфичности климатских промена – њихова глобална распрострањеност, кумулативни карактер, дугорочност, сложеност узрочних веза и неједнака расподела последица – стварају специфичан чињенични контекст који традиционални институти међународног права морају да узму у обзир. Климатска штета није типична појединачна прекогранична штета коју је могуће непосредно повезати са једним актом једне државе. Напротив, она је резултат дуготрајног деловања великог броја актера, што захтева прилагођавање традиционалних концепата узрочности, штете и превенције. На тај начин друго поглавље поставља основ за главну тезу дисертације да се одговорност држава за климатске промене не може

успешно анализирати искључиво применом класичних категорија међународног права, већ да је неопходно њихово тумачење у светлу специфичности климатског система.

Друго поглавље представља нормативну основу целокупног истраживања. Истраживање започиње анализом међународних инструмената заштите животне средине који су значајни за климатске промене. Полази се од чињенице да савремени климатски режим није настао у правном вакууму, већ се развијао на темељу ширег међународног права животне средине. Посебан значај придаје се Стокхолмској конференцији и Декларацији из 1972. године, као и каснијем развоју инструмената који су допринели формирању принципа међународног права животне средине.

Централни део поглавља посвећен је развоју међународног климатског режима кроз Оквирну конвенцију УН о промени климе, Кјото протокол и Париски споразум. У анализи Оквирне конвенције посматра се њена правна структура, основни циљеви и обавезе држава. Посебно се указује на значај принципа заједничке, али диференциране одговорности и на чињеницу да Конвенција поставља оквир за дугорочну сарадњу држава, али не успоставља класичан систем индивидуализоване одговорности за насталу климатску штету. Кјото протокол се анализира као покушај да се климатске обавезе конкретизују кроз квантитативне циљеве смањења емисија. Посебна пажња посвећена је механизмима флексибилности. Анализа показује да су ови механизми имали значајну улогу у стварању економских подстицаја за смањење емисија, али да су се у пракси појавили бројни проблеми у погледу функционисања тржишта пројеката и расподеле терета. Кјото протокол се због тога не посматра једноставно као неуспех, већ као важна фаза у развоју климатског права из које су извучене поуке за касније обликовање Париског споразума. У том контексту анализира се и Амандман из Дохе, као покушај реформе и продужетка Кјото режима. Његов ограничени домет додатно показује проблем универзалности и политичке прихватљивости строжих обавезујућих климатских циљева. Насупрот томе, Париски споразум представља другачији регулаторни модел. У дисертацији се анализира његова структура, правна природа и домети, са посебним освртом на национално утврђене доприносе, циљ ограничења раста глобалне температуре, транспарентност и постепено повећање амбиције.

Посебно важан закључак овог дела јесте да Париски споразум не почива на класичној структури међународног уговора у којој су све материјалне обавезе држава унапред једнако одређене и санкционисане. Његова архитектура комбинује правно обавезујуће процесне и институционалне захтеве са флексибилним материјалним циљевима које државе саме одређују. На тај начин се постиже већа универзалност

режима, али се истовремено отвара питање његове способности да обезбеди довољно амбициозно деловање.

Други већи део поглавља посвећен је принципима међународног права заштите животне средине који имају посебан значај у климатском режиму. Анализира се принцип заједничке, али диференциране одговорности, као једно од централних начела климатског права. Његов значај се огледа у покушају да се у расподели климатских терета узму у обзир различити доприноси климатским променама, различити капацитети држава и њихове различите историјске и развојне околности.

Посебно се испитује начело спречавања прекограничне штете, односно *no-harm principle*. Указује се на питање његове правне природе и на проблем примене у условима када се штетни ефекти не могу лако повезати са једним конкретним извором. Са тим питањем тесно је повезана и обавеза процене утицаја на животну средину. Климатске промене проширују значај овог инструмента јер процена више не може бити ограничена само на непосредне локалне ефекте, већ мора узети у обзир дугорочне и прекограничне климатске ризике. Принцип предострожности анализира се као посебно значајан за климатски режим због научне неизвесности која постоји у погледу обима појединих будућих последица. У дисертацији се разматрају елементи овог принципа и могућност његове примене на климатску политику. Његова суштина огледа се у томе да недостатак потпуне научне извесности не сме бити коришћен као разлог за одлагање превентивних мера када постоји ризик од озбиљне или неповратне штете.

Значајно место има и начело међугенерацијске солидарности. Климатске промене посебно истичу проблем правичности између садашњих и будућих генерација, јер се последице данашњих емисија могу испољавати деценијама или вековима. У вези са тим анализира се и примењивост принципа „загађивач плаћа“, као и концепт заједничке бриге човечанства. Последњи концепт посебно је значајан јер климатски систем превазилази националне границе и представља глобално добро чија заштита захтева колективно деловање.

Поглавље се завршава анализом меког права као извора и инструмента развоја међународног права климатских промена. Указује се да значај климатских декларација, смерница, политичких докумената и других необавезујућих инструмената не треба процењивати искључиво према њиховој формалној правној снази. Они могу допринети

конкретизацији стандарда понашања, усмеравању државне праксе и постепеном развоју обичајних правила.

Основни закључак овог поглавља јесте да климатски режим већ садржи значајан број примарних правила која могу представљати правну основу за процену понашања држава. Међутим, та правила су различитог степена одређености и правне снаге. Климатско право се због тога не може свести на један уговор или једну обавезу, већ представља сложен нормативни систем у којем се преплићу уговорне норме, обичајна правила, општа начела и инструменти меког права. Ова сложеност је од непосредног значаја за питање одговорности, јер се у следећем поглављу показује да је један од основних проблема управо утврђивање које понашање државе представља повреду конкретне међународне обавезе.

Треће поглавље представља централни део дисертације у погледу анализе класичног института међународноправне одговорности државе и могућности његове примене на климатске промене. Полазно питање овог поглавља јесте да ли Правила о одговорности државе за међународно противправне акте, која су развијена у контексту традиционалних облика повреде међународних обавеза, могу адекватно одговорити на специфичну природу климатске штете. Структура поглавља прати класичну конструкцију одговорности, али је сваки њен елемент анализиран у светлу специфичности климатских промена.

У првом делу поглавља приказан је настанак и развој Правила о одговорности државе. Посебно се анализира развој који је довео до кодификације секундарних правила у раду Комисије за међународно право и усвајања Правила о одговорности држава за међународно противправне акте. У том контексту разматра се разлика између примарних и секундарних правила.

Док примарна правила одређују шта је држава дужна да чини или да се уздржи од чињења, секундарна правила уређују последице повреде те обавезе. Ово разликовање има суштински значај за климатске промене јер је претходно било неопходно утврдити садржај примарних климатских обавеза.

У наставку се анализирају различити облици одговорности државе и могућност њихове примене на климатске промене. Посебно се разматра одговорност која настаје као последица међународног противправног акта, али и могућност одговорности у случајевима када сама активност није противправна, али њене последице могу бити штетне. Ово разликовање представља једну од кључних линија истраживања, јер

климатске промене настају и као последица активности које су саме по себи дозвољене, попут производње енергије, саобраћаја или индустријске производње.

У оквиру анализе одговорности за противправне акте посебна пажња посвећена је питању приписивости. Климатске промене су резултат деловања држава, привредних субјеката и других актера, што поставља питање под којим условима се конкретно понашање може приписати држави. Посебан проблем представљају активности приватних субјеката, јер држава не производи све емисије непосредно. Због тога се у дисертацији анализира значај државне регулације, надзора и контроле над активностима приватних субјеката.

Један од најсложенијих делова поглавља односи се на дефинисање климатске штете. У класичном систему одговорности неопходно је утврдити постојање повреде и, у одговарајућим случајевима, штете која се може довести у правно релевантну везу са понашањем државе. Климатска штета, међутим, има глобалан, кумулативан и временски растегнут карактер. Последица емисије не мора наступити непосредно, а њен допринос конкретном штетном догађају тешко је индивидуализовати. Због тога се у поглављу посебно анализира услов постојања значајне штете и проблем њеног доказивања.

У том смислу, дисертација указује на разлику између научне могућности да се утврди допринос одређених емисија климатским променама и правног захтева да се тај допринос повеже са конкретном штетом. Савремени развој климатске науке омогућава све прецизније утврђивање доприноса емисија одређених држава или великих емитера, али остаје сложено питање да ли такав допринос може бити довољан за успостављање међународноправне одговорности.

Посебно се разматрају и основи за искључење противправности. Њихова анализа показује да се класичне околности које искључују противправност морају веома опрезно примењивати у климатском контексту. Уколико су климатске активности у складу са важећим примарним обавезама, питање се не може решити само применом правила о противправности. Управо овај проблем отвара простор за разматрање одговорности за дозвољене активности.

Поглавље затим анализира питање ко може позвати државу на одговорност. Посебно се разликује положај повређене државе од положаја државе која није непосредно повређена, али има правни интерес у поштовању одређене међународне обавезе. Ово је нарочито важно код климатских промена, јер њихови ефекти могу бити

распршени између великог броја држава и не морају увек створити класичан однос „штетник–оштећени“.

Следећи део посвећен је питању накнаде климатске штете. Анализира се могућност примене *restitutio in integrum*, као традиционалног облика репарације, али се показује да је њена примена на климатске промене веома ограничена. Климатске последице се не могу једноставно „избрисати“, а повратак у претходно стање често није могућ. Због тога компензација, финансирање адаптације и механизми за губитке и штету добијају све већи значај.

У овом контексту анализирају се Варшавски механизам и Фонд за губитке и штету. Они представљају важан помак од искључиво преговарачког приступа ка практичним механизмима подршке државама и заједницама које трпе последице климатских промена. Ипак, у дисертацији се прави јасна разлика између механизама финансијске и институционалне подршке и класичне међународноправне репарације. Постојање Фонда не значи само по себи да је утврђена одговорност конкретне државе за конкретну штету.

Посебно место у поглављу има одговорност за дозвољене активности, односно концепт одговорности *sine delicto*. Анализира се његова правна природа, основи и могућност примене на климатске промене. Овај приступ има значај јер се климатске последице често везују за активности које саме по себи нису забрањене међународним правом. У таквим случајевима тежиште се помера са питања да ли је сама активност забрањена на питање да ли је држава предузела све разумне мере да спречи или минимизира ризик од штете.

На то се надовезује анализа дужне пажње. У дисертацији се дужна пажња посматра као стандард понашања државе, а не као обавеза постизања апсолутног резултата. Разматрају се њени основни елементи: процена ризика, превентивно деловање, надзор, регулисање активности, размена информација, сарадња и континуирано прилагођавање мера новим научним сазнањима. Посебно је важно што стандард дужне пажње омогућава да се климатска одговорност процењује динамички, у односу на оно што је држава могла и морала знати у одређеном тренутку.

Основни закључак трећег поглавља јесте да класични режим одговорности државе није у потпуности неподесан за климатске промене, али да његова непосредна примена на климатску штету наилази на озбиљна ограничења. Највећи проблеми односе се на индивидуализацију доприноса, узрочну везу, доказивање значајне штете и разликовање противправних од дозвољених активности. Због тога се као посебно важан

правац развоја издваја комбинација класичне одговорности за противправне акте са развојем одговорности *sine delicto* и стандарда дужне пажње. На тај начин се тежиште међународноправне одговорности постепено помера са искључиво ретроактивног утврђивања кривице и накнаде већ настале штете ка превенцији, управљању ризиком и континуираном испуњавању климатских обавеза.

Четврто поглавље усмерено је на питање обезбеђивања поштовања међународних климатских обавеза у условима у којима класични системи санкционисања нису у потпуности прихваћени. Полазна идеја је да се ефикасност међународног климатског права не може мерити искључиво постојањем казнених механизама, већ и способношћу система транспарентности, надзора, извештавања и институционалног дијалога да подстакне усклађеност држава.

На почетку се анализира механизам усклађености у међународним уговорима о заштити животне средине и његова разлика у односу на класичну одговорност државе. Док се правила о одговорности активирају након повреде међународне обавезе и усмерена су на њене последице, механизам усклађености има пре свега превентивну и корективну функцију. Његова сврха није првенствено кажњавање, већ идентификовање проблема, подстицање њиховог отклањања и пружање подршке држави у испуњавању преузетих обавеза.

Посебна пажња посвећена је механизму усклађености предвиђеном Париским споразумом, укључујући развој идеје о институционалном надзору, структури Комитета за надзор и усаглашеност и поступцима праћења усклађености. Разматра се и питање непостојања строгих санкција за неусклађеност. Иако њихово одсуство представља ограничење у класичном смислу међународног права, оно се истовремено може посматрати као функционална предност Париског споразума. Строги санкциони систем могао би умањити спремност држава да прихвате амбициозније обавезе. Париски споразум зато почива на универзалном учешћу, транспарентности, дијалогу и постепеном повећању амбиције, а не на класичној принуди.

У наставку се врши упоредна анализа механизама усклађености Кјото протокола и Париског споразума. Поређење показује прелаз од формализованијег и санкционисаног система Кјото протокола ка флексибилнијем и универзалнијем моделу Париског споразума, који већу пажњу посвећује процесу учења, корекције и постепеног напретка.

Механизам усклађености не замењује правила о међународној одговорности, већ делује превасходно превентивно и корективно. Због тога се у дисертацији означава као облик „меке одговорности“, заснован на транспарентности, надзору, извештавању и

дијалогу. Основни закључак је да ефикасност Париског споразума не треба мерити искључиво строгошћу санкција, већ способношћу његове институционалне архитектуре да обезбеди широко и дугорочно учешће држава и континуирано повећање климатске амбиције.

Пето поглавље анализира могућност судског решавања међудржавних спорова који се односе на штету изазвану климатским променама. Његов основни циљ је да утврди у којој мери постојећи међународни судски и арбитражни форуми могу да послуже као средства за утврђивање одговорности држава у климатском контексту. Полази се од специфичне природе климатских спорова, који се разликују од класичних међудржавних спорова због кумулативне узрочности, научне сложености, временске дистанце између емисија и последица и чињенице да је велики број држава истовремено узрочник и потенцијална жртва климатских промена.

У првом делу поглавља анализира се правна природа климатских спорова. Посебна пажња посвећена је питању да ли они представљају класичне спорове о повреди међународне обавезе, спорове о накнади штете, еколошке спорове ширег карактера или посебну категорију која захтева прилагођавање постојећих процесних правила. Од правне квалификације спора зависе питања надлежности, активне легитимације, доказивања и могућих правних лекова.

Други део посвећен је арбитражном начину решавања спорова. Анализирају се специфичности међународних еколошких арбитража и њихов значај за развој правила применљивих у климатским споровима, посебно у погледу напуштања схватања апсолутног територијалног суверенитета и развоја начела да држава не сме користити своју територију на начин који проузрокује значајну прекограничну штету.

Разматрају се и савремени еколошки спорови у којима су развијани стандарди дужне пажње, процене утицаја на животну средину, сарадње и размене информација. Њихов значај за климатске спорове огледа се у постепеној трансформацији правила о прекограничној штети у шири систем превентивних обавеза. Држава није само дужна да се уздржи од директног наношења штете, већ мора процењивати ризике, пратити активности на својој територији и реаговати када постоји опасност од озбиљних прекограничних последица.

Посебно се анализирају препреке за покретање климатских арбитража, међу којима су недостатак јасне арбитражне клаузуле, потреба за пристанком држава, као и проблеми доказивања узрочности и квантитативног доприноса конкретне државе климатској штети. Поједини арбитражни спорови од значаја су за будуће климатске

спорове због стандарда које су развили у области прекограничне штете, дужне пажње, процене утицаја и сарадње. Ипак, без јаснијег развоја основа надлежности и спремности држава да прихвате арбитражу, њихова практична улога остаје ограничена.

Централно место другог дела поглавља има Међународни суд правде. Анализирају се релевантни спорови о животној средини. Посебан значај има Саветодавно мишљење Међународног суда правде о обавезама држава у вези са климатским променама од 23. јула 2025. године. Његов значај сагледава се у ширем контексту развоја климатског права и односа између примарних обавеза и секундарних правила о одговорности. Оно потврђује да климатске промене више не могу бити третиране искључиво као политичко питање, већ представљају питање дубоко укорењено у међународном праву.

Ипак, постојање материјалних правних обавеза не значи аутоматски и постојање ефикасног судског механизма за њихово спровођење. Посебно се анализирају процесне препреке пред Међународним судом правде: потреба за пристанком држава на надлежност Суда, активна легитимација, доказивање узрочне везе и конкретне штете. Разматра се и аргумент да климатска политика припада сфери политичке дискреције. У том контексту анализирана је доктрина политичког питања. Дисертација показује да овај аргумент није довољан да се климатски спорови унапред искључе из судске контроле када постоје конкретне правне обавезе и стандарди на основу којих се може оценити понашање државе.

Разматрају се и потенцијални будући спорови, укључујући спорове малих острвских држава против великих емитера, спорове о морским зонама, природним ресурсима и последицама климатских миграција. Посебно се указује да је вероватноћа покретања класичног међудржавног климатског спора и даље ограничена, пре свега због потребе за пристанком држава на надлежност и тешкоћа у индивидуализацији одговорности.

На крају се разматра перспектива успостављања специјализованог суда за климатске промене. Иако би такав суд могао допринети развоју специјализованих стандарда и прилагођавању процесних правила специфичностима климатских спорова, његово успостављање само по себи не би решило проблеме узрочности, доказивања и расподеле одговорности.

Основни закључак овог поглавља јесте да постојећи међународни судски и арбитражни механизми могу представљати важан инструмент развоја климатског права, али тренутно нису у потпуности прилагођени глобалној и кумулативној природи

климатске штете. Њихов највећи значај зато се не огледа нужно у непосредном изрицању репарације, већ у постепеној конкретизацији стандарда државног понашања. Климатски спорови могу допринети реконцептуализацији традиционалних концепата штете, узрочности и државне одговорности и тиме постепено јачати нормативну основу климатске правде.

Шесто поглавље докторске дисертације посвећено је испитивању односа између климатских промена и међународноправне заштите људских права, са посебним освртом на могућност успостављања одговорности држава за повреде људских права проузроковане или интензивиране климатским променама. Полазна претпоставка овог дела истраживања јесте да климатске промене више не представљају искључиво питање заштите животне средине и испуњавања обавеза из климатских уговора, већ да непосредно утичу на услове за остваривање великог броја основних људских права. Пораст нивоа мора, екстремне временске појаве, суше, поплаве, деградација земљишта, губитак извора хране и воде, као и присилна расељавања, могу угрозити право на живот, здравље, приватни и породични живот, дом, храну, воду, културни идентитет и друга права. Посебно се наглашава да последице климатских промена нису равномерно распоређене, већ несразмерно погађају најрањивије категорије становништва, укључујући децу, старије особе, жене, домородачке народе, климатски расељена лица и особе са инвалидитетом.

У првом делу поглавља анализира се постепена интеграција људских права у међународни климатски режим. Истраживање показује да је ова веза у почетку била слабо изражена. У процесу преговора о Оквирној конвенцији УН о промени климе питање људских права није добило јасно место у нормативној структури Конвенције, док је током преговора о Кјото протоколу ова димензија такође остала ограничена. Постепена промена наступила је развојем праксе органа за заштиту људских права, деловањем специјалних известилаца УН и појавом климатских парница. Значајан корак представљало је признање да штетни ефекти климатских промена могу непосредно и посредно угрозити уживање људских права. На тај начин климатски режим се постепено повезује са већ постојећим системом заштите људских права.

Посебан значај у овом процесу има Париски споразум, чија преамбула први пут на глобалном нивоу изричито указује на потребу поштовања и промовисања људских права приликом предузимања мера за сузбијање климатских промена. Међутим, анализа показује да ово признање има ограничен нормативни домет. Људска права нису претворена у посебну оперативну обавезу држава, нити је успостављен јасан механизам

којим би се оцењивала адекватност климатских мера са становишта њиховог утицаја на људска права. Стога се закључује да само помињање људских права у климатском уговору није довољно. Потребни су конкретни механизми транспарентности, надзора, консултација, приступа правди и делотворних правних лекова. Климатска политика, према закључку дисертације, мора бити заснована на принципима недискриминације, равноправности и одговорности, јер климатска правда није могућа без социјалне и људскоправне компоненте.

Други део поглавља посвећен је општим међународним уговорима о људским правима и њиховој примени у климатском контексту. Анализа показује да, иако већина ових инструмената није донета са намером да регулише климатске промене, њихове одредбе могу бити тумачене тако да обухвате и нове ризике који настају услед климатске кризе. Посебно су значајни Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Конвенција о правима детета, Конвенција о правима особа са инвалидитетом и регионални инструменти о људским правима. Из анализе ових инструмената произлази да државе немају само негативну обавезу да се уздрже од повреде права, већ и позитивну обавезу да предузму разумне и делотворне мере како би спречиле предвидиве ризике по њихово уживање.

У средишњем делу поглавља анализира се утицај климатских промена на појединачна људска права. Посебна пажња посвећена је праву на самоопредељење. Климатске промене, а нарочито пораст нивоа мора, могу угрозити територијални опстанак малих острвских држава и тиме поставити питање континуитета државности, очувања културног идентитета и права народа да слободно одређују свој политички, економски и друштвени развој. Саветодавно мишљење Међународног суда правде о климатским променама представља у том погледу значајан помак, јер је Суд признао да климатске промене могу имати последице по територијални интегритет, природне ресурсе, расељавање становништва и самоопредељење. Из тога произлази шири закључак да право на самоопредељење у будућности може добити и израженију еколошку димензију.

Право на живот анализира се као једно од најдиректније угрожених права. Климатске промене могу довести до губитка живота услед екстремних временских појава, али и посредно, преко недостатка воде, хране, здравствене заштите и безбедних услова живота. Међутим, пракса међународних тела показује да постоје значајне процесне и доказне препреке. Нарочито се издваја захтев да постоји стварна, непосредна

и довољно индивидуализована претња по живот. Случајеви *Теитиота против Новог Зеланда* и *Били и други против Аустралије* показују да климатски ризик може бити признат као озбиљна претња, али да за утврђивање повреде права на живот и даље постоји релативно висок праг доказивања. У том смислу, један од закључака поглавља јесте да ће даљи развој климатске науке и метода атрибуције бити од великог значаја за доказивање непосредности и предвидивости климатског ризика.

Климатске промене истовремено утичу на право на приватни и породични живот. Губитак дома, принудне миграције, уништавање инфраструктуре и нарушавање друштвених и породичних веза могу довести до повреде овог права и када није дошло до непосредног угрожавања живота. У том контексту посебно место има члан 8. Европске конвенције о људским правима, који пружа шири оквир за испитивање климатских ризика од члана 2. ЕКЉП. На овај начин се заштита од климатских промена постепено шири са непосредне опасности по живот на питања здравља, добробити, дома и квалитета живота.

Право на највиши достижни ниво здравља такође је посебно погођено климатским променама. Погоршање квалитета ваздуха, топлотни таласи, ширење болести, недостатак воде и хране и психолошке последице климатских катастрофа захтевају од држава да климатске ризике интегришу у здравствене политике. Изведен је закључак да се обавеза државе не исцрпљује у реаговању на већ насталу штету, већ подразумева превентивно деловање, припрему здравствених система и изградњу дугорочне отпорности. Климатска политика зато мора бити заснована на научним доказима и прилагођена специфичним ризицима различитих категорија становништва.

Посебно су анализирани право на воду и право на храну. Климатске промене кроз суше, салинизацију земљишта, промене падавина, поплаве и пораст нивоа мора непосредно угрожавају доступност и квалитет воде, као и производњу и доступност хране. Закључује се да државе имају не само обавезу постепеног остваривања ових права, већ и непосредне обавезе да обезбеде недискриминаторни приступ основним ресурсима и да предузму мере заштите од познатих климатских ризика. У том смислу, климатске политике морају укључивати процену последица по безбедност воде и хране, а мере адаптације морају бити усмерене на најугроженије категорије становништва.

Значајан део анализе посвећен је праву на здраву, чисту и одрживу животну средину и могућности његовог развоја у самостално људско право. Истраживање показује да је међународна заштита овог права убрзано напредовала, нарочито након Резолуције Савета за људска права из 2021. године и Резолуције Генералне скупштине

УН из 2022. године. Ипак, остаје отворено питање степена постојања универзалног правног консензуса о његовој природи и садржини. Посебно је значајан став Међународног суда правде да се право на чисту, здраву и одрживу животну средину налази у тесној вези са уживањем других људских права и да се међународно право људских права, климатски уговори и уговори о заштити животне средине међусобно допуњују. Ипак, у раду се указује и на ограничење овог приступа, јер нису у потпуности разјашњени садржај права, његови носиоци и конкретне обавезе држава.

У оквиру овог дела разматра се и могућност признавања посебног људског права на безбедну климу. Закључак је да такво право још није универзално признато као самостално право у међународном праву, али да постоји све снажнија нормативна основа за његов развој. Његово признавање могло би да обезбеди јаснији правни основ за контролу климатских политика и утврђивање одговорности држава. Са друге стране, у дисертацији се указује да део садржаја таквог права већ може бити обухваћен постојећим правом на здраву животну средину, правом на живот и правом на здравље. Стога се питање не своди само на формално признавање новог права, већ и на то да ли постојећи систем може еволутивним тумачењем обезбедити адекватан степен заштите.

Посебна целина посвећена је одговорности држава према осетљивим категоријама људи. У погледу „климатски расељених лица“, закључује се да постојећи систем међународне заштите не обезбеђује адекватан и јединствен правни статус. Појам „климатске избеглице“ није одговарајући са становишта важећег избегличког права, али то не значи да државе немају обавезе према лицима која су принуђена да напусте своје домове услед климатских промена. Климатско расељавање представља важан индикатор недовољности мера ублажавања и прилагођавања. Из тог разлога државна одговорност обухвата и превенцију климатског расељавања, али и обезбеђивање услова за достојанствено пресељење када је оно неизбежно. Посебно се издвајају заштита културног идентитета, право на останак и право на достојанствено кретање.

У делу посвећеном домородачким народима наглашава се њихова несразмерна изложеност климатским ризицима, али и чињеница да климатске мере саме могу довести до повреде њихових права. Принудне релокације, пројекти обновљиве енергије, тржишта угљеничних кредита и други механизми климатске транзиције могу угрозити земљишна права, културни идентитет и самоопредељење. Због тога се државна одговорност не може ограничити на спречавање негативних последица климатских промена, већ мора обухватити и обавезу да климатске мере буду усвојене уз стварно учешће домородачких заједница и поштовање принципа слободног, претходног и информисаног пристанка.

Посебна вредност овог приступа огледа се у признавању традиционалног знања као релевантног елемента климатске политике.

Посебно се анализирају особе са инвалидитетом као категорија која је у климатским политикама недовољно видљива. Климатске катастрофе могу их несразмерно више погодити због ограниченог приступа информацијама, системима раног упозоравања, евакуационим плановима, склоништима, здравственим услугама и асистивним средствима. Конвенција о правима особа са инвалидитетом, нарочито њени чланови 9, 11, 19. и 28, обезбеђује правни оквир за позитивне обавезе држава. Сендаи оквир представља важан пример преласка са пасивне заштите на активно учешће особа са инвалидитетом у управљању климатским ризицима. Ипак, истраживање показује да овај аспект још није довољно интегрисан у националне климатске политике и да постоји значајан недостатак климатских парница које би директно испитивале одговорност држава према особама са инвалидитетом. Основни закључак је да инклузија ових лица није само питање једнакости већ и предуслов ефикасности климатске адаптације.

Посебно место у поглављу заузима анализа климатских парница. Њихов развој показује да се питање климатске одговорности постепено премешта из сфере политичке дискреције у сферу судске контроле. Случај *Ургенда* представља кључну прекретницу јер је холандски суд, а потом и Врховни суд, прихватио да држава има позитивну обавезу да предузме адекватне мере заштите становништва од климатских ризика и наложио додатно смањење емисија. Значај овог случаја није само у конкретној обавези Холандије већ и у чињеници да је климатску политику повезао са стандардима људских права, научним доказима и дужношћу државе да делује превентивно.

Упоредна анализа климатских парница ван Европе показује да не постоји јединствен модел судске заштите. У САД су значајну препреку представљали принцип политичког питања и питање институционалне надлежности судова. У Латинској Америци судови су често развијали прогресивнији приступ, укључујући признавање права природе, права будућих генерација и широку заштиту домородачких заједница. У Африци су климатске парнице повезане са правом на здраву животну средину, док су у Азији судови често користили уставна права како би климатске политичке циљеве претворили у конкретне правне обавезе. Из ових примера произлази закључак да национални судови могу имати значајну улогу у попуњавању празнина које постоје у климатском законодавству.

У погледу међународних судова посебан значај имају пресуде Европског суда за људска права из 2024. године. Најважнији је случај *Климасениоринен и други против*

Швајцарске, у којем је Суд утврдио повреду члана 8. Конвенције и признао да државе имају позитивну обавезу да обезбеде ефикасан нормативни и административни оквир за заштиту појединаца од озбиљних негативних ефеката климатских промена. Истовремено, случајеви *Дуарте Агоштињо* и *Карем* показали су ограничења у погледу екстериторијалне надлежности и индивидуалне процесне легитимације. Тако је ЕСЉП прихватио климатске промене као питање људских права, али је задржао значајна ограничења у погледу територијалне јурисдикције и услова за активирање појединих права.

Анализа случаја *Климасениоринен* показује и шири значај судске праксе. ЕСЉП је развио критеријуме који омогућавају да се климатска политика оцењује у светлу научних података, угљеничких буџета, међуциљева и позитивних обавеза државе. Међутим, истовремено се указује на проблем спровођења пресуде, јер је реакција швајцарских власти показала да формално прихватање судске одлуке не мора аутоматски довести до суштинске промене климатске политике. Тиме се потврђује шири закључак дисертације да ефикасност одговорности не зависи само од постојања правне норме и судске одлуке, већ и од механизама њиховог извршења.

Коначно, шесто поглавље анализира значај саветодавних мишљења регионалних судова за људска права. Посебно место припада Саветодавном мишљењу Међуамеричког суда за људска права из 2025. године, које представља један од најзначајнијих покушаја систематизације климатских обавеза држава у оквиру режима људских права. Суд развија концепт појачане дужне пажње, признаје право на безбедну климу и повезује климатске обавезе са заштитом најрањивијих категорија. Посебно су значајни захтеви да климатске мере буду засноване на најбољој доступној науци, као и обавеза држава да обезбеде приступ информацијама, учешће јавности и приступ правди. Суд је тиме климатске промене изместио из периферне области еколошког права у само језгро система заштите људских права.

У погледу Афричког система заштите људских права, у време израде дисертације поступак за добијање саветодавног мишљења о климатским променама још није био окончан. Ипак, анализирани захтев показује потенцијал за развој посебних стандарда који би узели у обзир специфичан положај афричких држава као историјски малих емитера, али истовремено једног од најугроженијих региона у погледу последица климатских промена. Будуће саветодавно мишљење могло би да допринесе прецизнијем

одређивању обавеза у погледу адаптације, репарација, климатске правде и заштите најрањивијих група.

На основу целокупне анализе шестог поглавља може се извести неколико основних закључака. Прво, климатске промене представљају непосредан изазов за систем међународне заштите људских права, јер угрожавају не само појединачна права већ и основне услове за њихово уживање. Друго, државне обавезе у климатском контексту не исцрпљују се у смањењу емисија, већ обухватају и позитивну обавезу превенције, прилагођавања, заштите најугроженијих категорија, информисања, учешћа и обезбеђивања приступа правди. Треће, стандард дужне пажње постаје централни критеријум за оцену понашања држава, јер омогућава да се одговорност заснује и на пропусту да се предузму разумне и предвидиве мере, а не само на директном проузроковању штете. Четврто, развој климатских парница показује да судови све више преузимају улогу у конкретизацији климатских обавеза, иако се њихова интервенција и даље суочава са ограничењима процесне легитимације, узрочности, екстериторијалне надлежности и односа између судске и политичке власти. Пето, климатска одговорност мора имати изражену димензију заштите рањивих група, јер формално једнаке климатске мере могу производити суштински неједнаке последице. Шесто, саветодавна мишљења међународних и регионалних судова доприносе постепеном прецизирању садржине климатских обавеза и њиховом повезивању са постојећим стандардима људских права.

Коначно, главни закључак овог поглавља јесте да се концепт међународноправне одговорности држава за климатске промене постепено проширује са класичног питања накнаде већ настале штете на превентивну заштиту људских права од предвидивих климатских ризика. Климатске промене тиме постају не само питање одговорности за емисије већ и питање одговорности за пропуст државе да предузме разумне, научно засноване и недискриминаторне мере ради заштите људи од њихових последица. Тај процес указује на постепено формирање хибридног приступа у којем се климатско право, међународно право људских права и правила о одговорности државе међусобно допуњују. Управо у том спајању превенције, дужне пажње, људских права и климатске правде налази се најважнији допринос овог поглавља целокупној тези дисертације.

Седмо поглавље анализира посебан положај Европске уније и њених држава чланица у међународном и унутрашњем климатском режиму, са посебним освртом на питање одговорности за извршење климатских обавеза. Полази се од специфичности Европске уније као наднационалне организације која је истовремено значајан

нормативни актер у области климатских промена и страна релевантних међународних климатских уговора. Основно питање поглавља јесте како расподела надлежности између Уније и држава чланица утиче на извршење климатских обавеза и на могућност утврђивања одговорности у случају њиховог неиспуњења.

У првом делу анализира се развој прописа Европске уније у области климатских промена. Указује се на постепено јачање места климатске политике у правном систему Уније, али и на ограничења која произлазе из поделе надлежности, начела супсидијарности и потребе за једногласним одлучивањем у појединим областима. Климатска политика ЕУ обухвата различите секторе и инструменте, због чега њена делотворност зависи од истовременог деловања институција Уније и држава чланица. На тај начин климатска регулатива ЕУ превазилази класичан модел једнообразног регулисања и захтева сталну координацију различитих нивоа власти.

Посебна пажња посвећена је питању одговорности Европске уније и држава чланица. У поглављу се показује да подела надлежности може отежати идентификовање једног носиоца одговорности. Неиспуњење климатске обавезе може бити последица поступања саме Уније, поступања државе чланице или њиховог заједничког деловања. Због тога се традиционални бинарни модел, који полази од потребе да се утврди један одговорни субјект, показује као недовољан за поједине климатске ситуације. У том контексту разматра се могућност примене концепта заједничке, односно комплементарне одговорности, који више одговара институционалној сложености система ЕУ.

Трећи део поглавља испитује регулаторни приступ Европске уније штети изазваној климатским променама. Посебно се анализира систем трговине емисијама и значај принципа солидарности и лојалне сарадње. Климатска политика Уније не заснива се само на непосредном прописивању ограничења емисија, већ и на стварању економских и институционалних механизама који треба да подстакну постепену декарбонизацију. Принцип лојалне сарадње има посебан значај јер обавезује државе чланице да своје поступање ускладе са циљевима и обавезама Уније.

Завршни део посвећен је Европском зеленом договору и одговорности држава чланица за његово спровођење. Анализирају се његови циљеви, главне области деловања и Европски закон о клими, као и питање његове изводљивости. Указује се на чињеницу да остваривање климатске неутралности захтева дубоке промене у енергетици, индустрији, саобраћају, пољопривреди и другим секторима, што отвара питање односа

између амбициозности климатских циљева и економских и институционалних капацитета држава чланица.

Основни закључак поглавља јесте да се одговорност унутар климатског система Европске уније не може посматрати искључиво кроз традиционалну поделу на одговорност Уније и одговорност њених држава чланица. Сложена расподела надлежности захтева приступ који узима у обзир њихову међусобну повезаност и заједничко управљање климатском политиком. Европска унија је изградила развијен нормативни оквир и поставила амбициозне циљеве, али њихово остваривање зависи од стварне имплементације на националном нивоу. Због тога се одговорност све више везује не само за формално постојање прописа, већ за њихово благовремено, делотворно и координисано спровођење.

Осмо поглавље испитује примену претходно изложених међународноправних и ЕУ стандарда на положај Републике Србије. Његов циљ је да утврди у којој мери је Србија нормативно, институционално и практично оспособљена да испуни обавезе из међународног права климатских промена и да испита могуће облике одговорности државе за њихово недовољно спровођење. Анализа обухвата домаћи правни оквир, међународне климатске уговоре, европске интеграције, заштиту људских права и могућност покретања климатских парница.

У првом делу анализирају се прописи Републике Србије у области климатских промена. Посебан значај имају Закон о климатским променама и Стратегија нискоугљеничног развоја Републике Србије, којима су постављени темељи систематичнијег регулисања ове области. Ипак, само постојање закона и стратешких докумената није довољно за оцену ефикасности климатске политике. Одлучујуће је у којој мери се усвојени стандарди претварају у конкретне мере, институционалне механизме и стварне резултате.

Други део посвећен је односу Србије према међународним уговорима из области климатских промена. Србија је страна уговорница кључних глобалних инструмената, укључујући Оквирну конвенцију УН о промени климе, Кјото протокол и Париски споразум. Међутим, њена уговорна позиција не може се свести на формално чланство, већ је потребно испитати начин на који се преузете обавезе спроводе и интегришу у националне политике. Посебан значај има систем извештавања као механизам праћења националног напретка и јачања институционалних капацитета. Анализа ефикасности показује да формално учешће у међународном климатском режиму не значи нужно и његову делотворну имплементацију. Србија је прихватила основне међународне обавезе,

али њихово остваривање остаје ограничено институционалним, економским и политичким факторима. Развој национално утврђених доприноса показује прелазак ка динамичнијем систему повећања климатске амбиције, али њихово остваривање зависи од способности државе да климатске циљеве повеже са секторским политикама и обезбеди њихову практичну примену.

У овом поглављу се разматрају европске интеграције Србије и климатске промене. Усаглашавање са климатским правом Европске уније не представља само техничко питање транспозиције прописа. Климатски *acquis* ЕУ захтева промену начина на који држава управља енергијом, ресурсима, инвестицијама, индустријом и климатским ризицима. Као значајни изазови издвајају се недовољна институционална координација, слаба интеграција климатских циљева у секторске политике, ограничени административни капацитети и недовољно развијени механизми праћења и верификације. Због тога формална усаглашеност не може бити коначно мерило напретка.

За превазилажење ових проблема потребно је јачање институционалних капацитета, успостављање секторских планова декарбонизације, повезивање финансијских инструмената са зеленим инвестицијама и интегрисање процене климатског утицаја у развојне пројекте. Климатска политика треба да постане интегрални део економске и развојне политике, а не издвојена област јавног управљања. Додатно се анализирају обавезе Србије у погледу заштите људских права од штетних последица климатских промена.

Основни закључак поглавља јесте да се одговорност Србије у области климатских промена све више може разумети као одговорност за пропуштену превенцију. Србија је изградила основни нормативни оквир, прихватила релевантне међународне обавезе и започела усаглашавање са климатским правом Европске уније, али постоји значајан јаз између формалне усаглашености и стварне имплементације. Кључни проблеми нису само у недостатку прописа, већ у недовољној институционалној координацији, ограниченим капацитетима, непотпуној интеграцији климатских циљева у секторске политике и спорој структурној транзицији.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Истраживање спроведено у дисертацији резултирало је целовитим сагледавањем питања одговорности државе као субјекта међународног јавног права у области климатских промена, са посебним освртом на ограничења традиционалних правила међународног права и потребу њиховог прилагођавања специфичностима климатског

система. Основни резултат истраживања огледа се у закључку да се међународноправна одговорност држава за климатске промене не може успешно посматрати искључиво кроз класичан модел који претпоставља јасно утврђену противправну радњу, непосредну узрочно-последичну везу, индивидуализовану штету и накнадну репарацију. Климатске промене представљају глобалан, кумулативан, дугорочан и мултиактерски феномен, због чега традиционални концепти одговорности захтевају функционално прилагођавање.

Један од основних научних резултата дисертације јесте систематизација односа између примарних обавеза држава и правила о међународној одговорности. Истраживање показује да највећи проблем није у формалној могућности приписивања одређених емисија држави, већ у утврђивању њихове правне релевантности у условима глобалне и кумулативне климатске штете. Појединачни допринос државе климатским променама може бити само један од бројних узрока конкретне последице, што захтева другачији приступ узрочности од оног који се примењује код класичних облика прекограничне штете. У том смислу, дисертација указује на значај концепата значајног доприноса, повећаног ризика и колективне узрочности, који омогућавају да се правна релевантност државног доприноса не условљава његовим искључивим или непосредним карактером.

Посебно значајан научни допринос представља предлог дефиниције климатске штете. Полазећи од чињенице да ниједан од основних међународних климатских уговора не садржи прецизну правну дефиницију овог појма, као и од разликовања климатске штете од концепта „губитка и штете“ (*loss and damage*), у дисертацији кандидат предлаже да се климатска штета дефинише као: „*штета која представља системску, дугорочну и/или неповратну материјалну, еколошку, друштвено-економску и правну деградацију изазвану климатским феноменима, која битно нарушава основне услове за живот, угрожава основна људска права и превазилази капацитете за адаптацију погођених заједница, држава или екосистема*“. Значај ове дефиниције превазилази само терминолошко одређење појма. Њоме се климатска штета концептуализује као специфична правна категорија која се разликује од традиционалног поимања штете као појединачног, непосредног и временски ограниченог догађаја. У предложеној дефиницији обухваћена је њена системска природа, временска димензија, могућност неповратности, различити облици последица и њихова повезаност са основним људским правима. Посебно је значајан критеријум прекорачења капацитета за адаптацију, јер омогућава разликовање климатског ризика и негативног утицаја климатских промена од штете која производи правно релевантне и трајне последице. На тај начин предложена

дефиниција може представљати полазиште за даље разматрање питања доказивања, приписивости и одговорности држава.

Дисертација тиме доприноси и разјашњењу односа између климатске штете и концепта „губитка и штете“. Истраживање показује да ова два појма не треба аутоматски изједначавати. Концепт „губитка и штете“ развио се пре свега као политички и институционални механизам у оквиру међународних климатских преговора, док је за успостављање одговорности држава неопходно развити прецизнији правни концепт климатске штете. Посебан проблем представља чињеница да Париски споразум признаје концепт „губитка и штете“, али истовремено искључује његово тумачење као основе за одговорност или компензацију. Управо због тога дисертација указује на потребу концептуалног раздвајања ових појмова.

Други значајан резултат истраживања односи се на развој дужне пажње као централног стандарда понашања држава. Анализа показује да се у климатском контексту одговорност све више помера са питања накнадног исправљања већ настале штете ка обавези државе да благовремено спречава предвидљиве климатске ризике. Стандард дужне пажње омогућава да се оцени да ли је држава, имајући у виду доступна научна сазнања, степен ризика, своје могућности и конкретне околности, предузела разумне и адекватне мере за спречавање или ограничавање климатских последица. Тиме се одговорност повезује са превенцијом, управљањем ризиком и континуираним унапређивањем климатске политике.

У том контексту, дисертација посебно развија однос између дужне пажње и *sine delicto* одговорности. Закључује се да се ова два концепта међусобно допуњују: дужна пажња конкретизује садржај примарних обавеза и омогућава оцену адекватности понашања државе, док *sine delicto* приступ отвара простор за правно адресирање последица одређених ризичних или штетних активности и у ситуацијама у којима није могуће утврдити класичну противправност. Такав приступ омогућава да климатски допринос државе буде правно релевантан и онда када није могуће доказати да је управо тај допринос непосредно и искључиво произвео конкретну штету.

Научни допринос дисертације огледа се и у преиспитивању класичног модела међународног климатског режима кроз анализу Париског споразума. Истраживање показује да механизам усклађености Париског споразума не треба оценити само према критеријуму постојања санкција. Његова специфичност лежи у неконфронтационом, недискриминаторном и ненаметљивом приступу који се заснива на транспарентности, подршци и постепеном повећању амбиције. У том смислу, одсуство чврстих санкција

може се разумети као део институционалне логике климатског режима, а не нужно као његова слабост.

Посебан резултат представља и анализа односа између међународног климатског права и права људских права. Дисертација показује да климатске промене више није могуће посматрати искључиво као питање заштите животне средине, јер њихове последице непосредно погађају живот, здравље, воду, храну, становање и друга основна права. Развој климатских парница и саветодавних мишљења међународних и регионалних судова доприноси конкретизацији обавеза држава и јачању превентивне функције међународног права. Посебно се издваја развој концепта појачане дужне пажње, према којем државе морају узимати у обзир предвидљивост климатских ризика и посебну рањивост појединих категорија становништва.

Дисертација даје допринос и разумевању одговорности Европске уније и њених држава чланица, указујући на њену све више процесну, подељену и континуирану природу. Европска унија се посматра као нормативни посредник између међународног климатског режима и унутрашњих, чвршћих механизама спровођења климатских обавеза. Посебан значај има закључак да се ефикасност климатског режима не заснива искључиво на могућности покретања поступка за међународну одговорност, већ и на способности да се преузете обавезе претворе у континуиране и економски подржане јавне политике.

У целини посматрано, основни научни допринос дисертације састоји се у предлагању интегрисаног модела међународне одговорности држава за климатске промене, који традиционална правила о одговорности повезује са специфичностима климатске науке, стандардом дужне пажње, превенцијом, проширеним приступом узрочности, концептом *sine delicto* одговорности, заштитом људских права и механизмима климатских парница. Истраживање показује да се међународно право климатских промена постепено трансформише од претежно ретроактивног модела, заснованог на противправности и репарацији, ка превентивном и ризиком усмереном моделу. Та трансформација не укида класична правила међународне одговорности, већ их функционално прилагођава глобалној, кумулативној и међугенерацијској природи климатских промена.

6. Закључак

На основу увида у садржину докторске дисертације, примењену методологију и остварене резултате истраживања, Комисија констатује да је дисертација кандидата

Љубомира Тинтора под називом „Одговорност државе за климатске промене у међународном праву“, израђена у складу с одобреном пријавом и релевантним академским стандардима. Дисертацију одликују јасно постављен истраживачки оквир, систематичан приступ разматраној проблематици, темељна анализа релевантне грађе и аргументовано изведени закључци.

Имајући у виду наведено, Комисија оцењује да дисертација представља резултат самосталног и оригиналног научноистраживачког рада кандидата, којим се пружа допринос сагледавању и разумевању предмета истраживања, те има задовољство да

п р е д л о ж и

Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди Комисију пред којом ће Љубомир Тинтор бранити предметну докторску дисертацију, у чијем би саставу били потписници овог реферата.

У Београду, 12. октобра 2026. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

_____

др Ивана Крстић, редовна професорка
Универзитета у Београду – Правног факултета

_____

др Весна Ћорић, научна саветница Института
за упоредно право

_____

др Бојана Чучковић, ванредна професорка
Универзитета у Београду – Правног факултета